

ז. הנהגת ה' בארבע המלכויות / ספר נר מצווה חלק א

ארבע המלכויות מסודרות מראשית הבריאה ומיסודה,
ועניינן להתנגד למלכות ה' ואחדותו המתגלות בישראל

”ענה דניאל ואמר:

חזה הוית בחזוי עם ליליא, וארו ארבע רוחי שמיא, מגיחן לימא רבא. וארבע חיון
רבבן סלקן מן ימא, שנין דא מן דא.

קדמיתא - כאריה וגפין די נשר לה, חזה הוית עד די מריטו גפה ונטילת מן ארעא ועל
רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה.

וארו חיוה אחרי תנינה - דמיה לדב ולשטר חד הקמת ותלת עלעין בפמה בין שנה וכן
אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא.

באתר דנה חזה הוית וארו אחרי - כנמר ולה גפין ארבע די עוף על גבה וארבעה ראשין
לחיותא ושלטן יהיב לה.

באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוה רביעאה - דחילה ואימתני ותקיפא יתירא
ושנין די פזול לה רבבן אכלה ומדקה ושאר ארגלה רפסה והיא משנייה מן כל
חיותא די קדמה וקרנין עשר לה”³¹⁶ (דניאל ז, ב - ז).

ויש לשאול³¹⁷, כי אלו ארבע מלכויות שהעמיד השם יתברך בעולמו, אין ספק שלא

הערות - ילמד ענוים דרכו

316 תרגום: רואה אני בחזיוני עם לילה, והנה ארבע רוחות השמים מגיחות לים הגדול. וארבע חיות
גדולות עולות מן הים, שונות זו מזו.

הראשונה - כאריה, וכנפי נשר לה, רואה הייתי עד אשר נמרטו כנפיה, ונשאה מן הארץ, ועל רגלים
כאדם הוקמה, ולב אדם ניתן לה.

והנה חיה אחרת שנייה - דומה לדוב, ולצד אחד הוקמה, ושלוש צלעות בפיה בין שיניה, וכן אומרים
לה: קומי אכלי בשר רב.

אחרי כן רואה הייתי והנה אחרת - כנמר, ולה ארבע כנפי עוף על גביה, וארבעה ראשים לחיה,
ושלטון ניתן לה.

אחרי כן רואה הייתי בחזיונות הלילה, והנה חיה רביעית, נוראה ואיומה וחזקה מאוד, ושיני ברזל
לה גדולות, אוכלת ומדיקה, והנותר ברגליה רומסת, והיא משונה מכל החיות אשר לפני, וקרניים
עשר לה.

317 המהר”ל בוחר לעסוק בספרו לחג חנוכה בעניין ארבע המלכויות. גם השיר המפורסם שרגילים לשיר
בחנוכה ”מעוז צור” מספר על גלות מצרים (שעל פי הסוד כוללת את כל ארבע המלכויות), ארבע

מסלול 1: יום ב לפרשת וישלח
מסלול 2: יום ד לפרשת ויצא

היו כך במקרה, רק כי כך מחייב סדר עולמו שסידר השם יתברך. ואם כן, למה היה זה שיהיו ארבע מלכויות דווקא?

והנה תמצא, כי בשעה שברא השם יתברך את עולמו, רמז הכתוב אלו ארבע מלכויות³¹⁸ (ב"ר): "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם" (בראשית א, ב) - ריש לקיש פתח קרא במלכויות:

'והארץ היתה תהו' - זו מלכות בבל, שנאמר (ירמיהו ד, כג): 'רְאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תְהוֹ'.
'ובוהו' - זו מלכות מדי, שנאמר (אסתר ו, יד): 'וַיִּבְהֹלוּ לְהִבְיֵא אֶת הַמֶּן'.

'וחושך' - זו מלכות יוון, שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל.

'על פני תהום' - זו מלכות הרשעה (=רומי), שאין לה חקר כמו התהום. מה התהום הזו אין לו חקר, אף הרשעים כן.

'וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת' (בראשית שם) - זה רוחו של מלך המשיח. היאך מה דאת אמר (ישעיהו יא, ב): 'וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה''. באיזו זכות ממשמשת ובאה? 'מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם' (בראשית שם) - בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב, ט): 'שָׁפְכִי כַמַּיִם לַבַּיִת'.

והנה תמצא, כי בשעה שהשם יתברך ברא את עולמו, סידר אלו ארבע מלכויות. ואם כן יש לשאול: על מה זה ולמה זה סידר השם יתברך בעולמו שיהיו ארבע מלכויות?

וביאור זה: כי ראוי שיהיו נרמזים אלו ארבע מלכויות בראשית הבריאה. כי אלו ארבע מלכויות שהם מושלים בעולם, לא היו (אלא) רק בשביל כי אי אפשר שיהיה העולם - שהוא העלול (=מושפע) מן השם יתברך - שיהיה העלול הזה בלא חיסרון, רק נמצא

הערות - ילמד ענוים דרכו

המלכויות והציפייה לגאולה ולמלכות משיח. הסיבה לכך היא שהמאבק במלכות יון נמצא במהות חג חנוכה. בנוסף - הניצחון של החשמונאים על היוונים בחנוכה חנך ויסד את הנצחון לעתיד על המלכות הרביעית - מלכות אדום.

318 ועיין רמב"ן בראשית יד, א רמז נוסף: "ויהי בימי אמרפל מלך שנער - המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכויות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כולם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם. והיה הראשון מהם מלך בבל, כי כן העתיד, כדכתיב: 'אנת הוא רישא די דבא'. ואולי 'אלטר' שם עיר במדי או בפרס. ו'עילם', בעיר ההיא הומלך מלך יון, הוא המלך הראשון, ומשם נתפשט מלכותו כשנצח דרוש. וכבר הזכירו זה רבותינו: 'רבי יוסי אומר שש שנים מלכו בעילם, ואחר כך נתפשטה מלכותם בכל העולם כולו'. ו'מלך גוים' הומלך על עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין, רמז למלך רומי אשר הומלך על עיר מקובצת מעמים רבים, כיתים ואדום ויתר גוים. וכך אמרו בבראשית רבה... " ועיין גם ברמב"ן לבראשית טו, יב; שם כח, יב.

עמו חיסרון³¹⁹. והחיסרון הזה הם ארבע מלכויות, לפי שהמלכויות האלו ממעטים כבוד השם יתברך בעולמו.

וכאשר נברא העולם מן השם יתברך, היה ראוי שיהיה הכל תחת רשות השם יתברך. כי השם יתברך ברא הכל, ולכך הכל ראוי שיהיה נברא לכבודו. אבל כאשר נמצא (=נבראה) ממנו הבריאה, אי אפשר שיהיה בלא חסרון. ואין דבר זה מן השם יתברך, כי אין ההעדר והחיסרון מפעולת פועל (=הבורא) כלל. אבל החיסרון הוא מצד חסרון העולם, שהוא העלול. ומזה ימשך החיסרון, שהיו המלכויות מושלים בעולם, והם יוצאים מן כבוד השם יתברך (=יוצאים מרשות ממשלתו).

ודבר זה ראוי שיהיה נרמז בתחילת הבריאה, מאחר כי מצד עצם הבריאה היה ראוי שיהיה הכל תחת רשות השם יתברך, וכמו שאמרו (יומא לח, א): "כל מה שברא הקדוש ברוך הוא, לכבודו בראו, שנאמר (ישעיהו מג, ז): 'כל הַנִּקְרָא בְשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאתִיו יִצְרָתִיו אֶף עֲשִׂיתִיו'". ורוצה לומר, כי מאחר שברא השם יתברך הכל, בוודאי נברא הכל לכבודו, כי אי אפשר שיצא דבר מן האחד והוא כנגדו (=ויהיה כנגד המקור שממנו הוא הושפע), שאם כן יהיה הדבר כנגד עצמו. ודבר זה אינו כלל, רק הכל נברא לכבודו. ואם כן כיצד ימצאו המלכויות המבטלים כבודו יתברך? רק שיש כאן חסרון בבריאה עצמה, שהחיסרון אינו מפעולת השם יתברך, וזה היה סיבה עצמית.

לכך המלכויות ראוי שיהיו ארבע. כי המלכויות הם היציאה מכבודו יתברך, והוא יתברך אחד. והאמצעי הוא מתייחס (=מתקשר) אל אחד, כאשר האמצעי בפרט הוא אחד³²⁰. ולכך בית המקדש וירושלים - שהם אחד בלבד, והם באמצע העולם, כי האמצעי הוא מסוגל (=מתאים) להם. וכן ישראל - שהם עם אחד, מסוגל (=מתאים) להם הארץ שהוא אחד בלבד, לפי שהוא באמצע העולם. כלל הדבר: דבר שהוא אחד - מסוגל לו האמצעי.

והיוצא מן האחד (=יוצא מהאמצע ונוטה לאחד הצדדים) - הוא מתייחס לארבע, כנגד ארבע רוחות שיש בהם יציאה מן האמצע. ולכך המלכויות הם ארבע, כנגד ארבע רוחות היוצאים מן האמצע³²¹.

הערות - ילמד ענוים דרכו

319 כלומר הבריאה, מעצם היותה בריאה היא חסרה את השלמות האלוהית, ולכן מעצם מציאותה יש בה חיסרון מהשלמות האלוהית. אילו לא היה חיסרון בבריאה היתה זהות מוחלטת בין הבריאה לבורא. צמצום שלמות הבורא ויצירת הבריאה שחסרה אותה שלמות מביאים את ההיבדלות של הבריאה ממנו.

320 נקודת האחדות היא תמצית של כל הצדדים, ולכן היא מתבטאת באמצע.

321 לעומת הכוח המאחד האמצעי, הדגשת צד אחד במציאות על פני הכוחות האחרים - מבטלת את שאר הכוחות ויש בכך כעין עבודה זרה. שהרי עניין העבודה זרה היא להעצים כוח אחד פרטי על פני שאר הכוחות במציאות, במקום לעבוד את מקור כל הכוחות.

ולכך דרש מן לשון: "תוהו ובוהו" - ארבע מלכויות, מפני כי לשונות אלו הם באים על החיסרון שיש בבריאה, ומצד חסרון הבריאה נתחדשו אלו ארבע מלכויות.

והם מיוחדים בדבר זה, שממשלתם יוצא(ת) (=נפרדת) מן השם יתברך, עד כי הם מבטלים אחדותו בעולם.

ובסילוק ארבע מלכויות אלו נאמר (זכריה יד, ט): "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי־ה' אֶחָד וְשָׁמוֹ אֶחָד". וכל זמן שאלו ארבע מלכויות מושלים בעולם - אין כבוד השם יתברך נגלה בעולמו. לכך אלו ארבע מלכויות מצד החיסרון שיש בבריאה, שאי אפשר שיהיה נמצא הבריאה בשלמות הגמור, רק כי יש בו חסרון. ואין החיסרון הזה מצד השם יתברך - אשר ברא הכל, רק מצד העולם הנבראים. ולרמוז על זה כתב (בראשית א, א-ב): "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ - וְהָאָרֶץ הֵיטָה תְהוֹ וְבוֹהוֹ". כי הארץ היא בתחתונים, לכך "הֵיטָה תְהוֹ וְבוֹהוֹ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם". כל זה חסרון שהיה דבק ומצורף אל דבר אחד. וכל אלו שמות "תוהו ובוהו", שלא היה הבריאה בשלמות, ומורה על החיסרון הדבק בבריאה.

ומצד החיסרון הזה שהיה בבריאה עמדו ארבע מלכויות אלו, שלקחו המלכות מן ישראל, אשר האומה הזאת נבראת לכבוד השם יתברך, וכדכתיב (ישעיהו מג, כא): "עַם זֶה יִצְרַתִּי לִי - תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ".

ואלו ארבע מלכויות שנחלו המלכות מן ישראל, הם מבטלים כבודו יתברך בעולם הזה התחתון.

כי אף (ש)ימצא בהם דבר מה שנותנים כבוד לשמו יתברך, כמו שיתבאר, הלא לא מעוקצם ולא מדובשם השם יתברך חפץ, כי עיקר כבודו (הוא) מה שהוא יתברך אחד בעולמו ואין זולתו, דבר זה ממעטים האומות.

ולא נבראו לזה (=לייחד את ה', אלא) רק ישראל, שהם עם אחד, כמו שרמז הכתוב "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו". כי מה שאמר עם "זו" במספרו י"ג, והוא מספר 'אחד'. כי ישראל הם י"ג שבטים עם שבט לוי, כי אפרים ומנשה שניים הם. וכמו שהוא מילת "אחד" כן היו השבטים:

שבט לוי - הוא שבט מיוחד ונבדל משאר השבטים, והוא בפני עצמו, כנגד האל"ף שב'אחד', שהיא אחת.

והח' - נגד בני האימהות, שהיו ח' זולת לוי, נרמז בח"ת של 'אחד'.

ועוד ד' - בני השפחות.

ולפיכך אמר עם "זו" - שהם כמספר אחד, "תהילתי יספרו".

עיקר "תהילתי" - שהוא יתברך אחד ואין זולתו. ועל דבר זה נבראו בתחילת בריאתם.

כי האומה הזאת מעידה על השם שהוא אחד. כמו שאמרו במדרש, כי ישראל מעידים על השם יתברך שהוא אחד, ואין כאן מקום זה לבאר.

אבל ארבע מלכויות מבטלים אחדותו בעולם, כאשר לוקחים הממשלה מישראל, שהם מעידים על אחדותו יתברך. ולכך בסוף ארבע מלכויות, כאשר תחזור המלכות לישראל, כתיב: "וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָרַע יְעֹשֵׂוּ וְהִיטָה לָהּ הַמְּלוּכָה" (עובדיה א, כא); "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד" (זכריה יד, ט).

וזה כמו שאמרנו, כי המלכויות הם ארבע, ומספר זה הוא יוצא מהאחדות. כי האמצעי שאין בו צד מיוחד, הוא אחד, כמו שידוע, שאי אפשר שיהיה האמצעי שניים, רק האמצעי הוא אחד בלבד. והרוחות הם מחולקים - שזה מתפשט למזרח, וזהו הופכו מתפשט למערב, וזה לדרום, וזה לצפון. הרי תמצא כי ארבע רוחות הם מחולקים, והם הפך האחד.

וכמו שרמז הכתוב את ישראל בתחילת הבריאה - כמו שאמר הכתוב "בראשית" - בשביל ישראל (שנקראו ראשית) נברא העולם, והם העלול הראשון מן השם יתברך, לכך ראוי שיהיה נרמז בתחילת הבריאה - כן רמז הכתוב גם כן ארבע מלכויות, שהוא החיסרון שנמצא בבריאה מצד חסרון העלול.

שאלות מנחות:

- ✦ באיזו תקופה חי דניאל שראה מראות אלו? מדוע דווקא בתקופה זו בא מראה זה של ארבע מלכויות?
- ✦ מה מבטא עם ישראל בעולם?
- ✦ מדוע המלכויות מתנגדות מעצם הווייתן לאחדות ה'?
- ✦ מדוע יש דווקא ארבע מלכויות?
- ✦ מצד אחד כותב המהר"ל שמעצם היות הבריאה מה' - מוכרח שהכל נברא רק לכבודו, ומצד שני מעצם זה שהבריאה היא ברואה, יש בה חיסרון והוא הניגוד לכבוד ה' ומלכותו. כיצד זה מסתדר?
- ✦ מדברי המהר"ל עולה שהמלכויות הללו "מסודרות" מראשית הבריאה. וקשה: הרי אלמלי חטאו ישראל עד שנחרב הבית וגלו - לא היו אמורים להשתעבד תחת מלכויות אלו? האם ארבעתן היו חייבות לשלוט בעולם?